

در سنامهٔ جامع

جمعیت و تنظیم خانواده

تألیف

دکتر خلیل علی محمدزاده

دکتر زهرا فرزادی

علی محمدزاده، خلیل، ۱۳۴۵

درسنامه‌ی جامع جمعیت و تنظیم خانواده / تألیف خلیل علی محمدزاده، زهرا
فرزادی، با مقدمه عبدالله جاسبی - تهران: فردوس، ۱۳۸۳.
۲۹۶ ص: مصور، جدول، نمودار.

ISBN: 978-964-320-397-69

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. ۲۹۶ - ۳۰۰.

۱. تنظیم خانواده. ۲. آبتنی - پیشگیری. ۳. جمعیت. ۴. تنظیم خانواده - فقه

الف. فرزادی زهرا، ۱۳۴۹ - ب. عنوان

ع ۸ / الف ۱۹ / HQ ۷۶۳ / ۶ / ۹۶۰۷۶ / ۲۶۳

۸۱-۲۲۵۳ م

کتابخانه ملی ایران

انتشارات فردوس

خیابان دانشگاه - کوچه میرا - شماره ۷ تلفن ۶۶۴۹۵۷۷۹-۶۶۴۱۸۸۳۹

درسنامه‌ی جامع جمعیت و تنظیم خانواده

تألیف

دکتر خلیل‌علی محمدزاده

دکتر زهرا فرزادی

چاپ نوزدهم: تهران - ۱۳۸۸

شمارگان: ۶۰۰۰ نسخه

چاپخانه رامین

همه حقوق محفوظ است

شابک: ۹-۳۹۷-۳۲۰-۹۶۴-۹۷۸-۹۶۴-۳۲۰-۳۹۷-۹ ISBN: 978-964-320-397-9

قیمت: ۳۵۰۰ تومان

بر اساس بند «ب» ماده ۲ قانون «تنظیم خانواده و جمعیت» مصوب جلسه علنی روز یکشنبه مورخ ۱۳۷۲/۲/۲۶ مجلس شورای اسلامی که به موجب آن دو وزارت فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موظف به ایجاد درسی با عنوان «تنظیم خانواده و جمعیت» در دانشگاهها شده‌اند.

۱- این درس به ارزش ۲ تا ۱ واحد بصورت الزامی در همه رشته‌های مختلف دانشگاهی در دوره‌های کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ارشد پیوسته است و دانشگاهها موظف‌اند موجبات اجرای آن را به نحو مطلوب برای عموم دانشجویان فراهم سازند.

۲- این درس در رشته‌های مختلف پزشکی و دامپزشکی ۲ واحد و برای سایر رشته‌ها حداقل یک واحد و در صورت لزوم اضافه بر سقف واحدهای ارائه شده دوره ارائه گردد.

۳- ریز مواد این درس که به ارزش ۲ واحد بصورت پیوسته توسط گروه پزشکی پیشنهاد شده است، مورد تأیید است. سایر گروههای آموزشی می‌توانند به میزان یک واحد از این مواد را انتخاب نموده و بصورت درس یک واحدی به دانشجویان ارائه دهند.

۴- گذراندن این درس برای کلیه دانشجویانی که از ابتدای سال تحصیلی ۷۸-۱۳۷۷ وارد دانشگاهها می‌شوند الزامی است.

۵- در رشته‌هایی که این درس با محتوای تخصصی تحت عناوین خاص وجود دارد، ارائه این درس ضرورت ندارد.

پیوست: سرفصل دروس

تاریخچه تنظیم خانواده در ایران و جهان

تعریف تنظیم خانواده، اهمیت، اهداف و استراتژی‌های آن در ایران و جهان.

شاخص‌های جمعیتی، حرکات جمعیت و مشکلات ناشی از جمعیت زیاد در جهان و ایران.

جنبه‌های اپیدمیولوژی بهداشت و حرکات جمعیت.

سیاست‌های جمعیتی و ضوابط و معیارهای مسائل جمعیتی.

تأثیر تنظیم خانواده و فاصله‌گذاری در سلامت و بقاء مادران و کودکان. روش‌های مختلف پیشگیری از بارداری.

استفاده از روش‌های نوین در پیشگیری از بارداری.

نحوه ارتباط با مردم برای ارائه خدمات بهداشت و تنظیم خانواده.

تأثیر آموزش در برنامه‌های تنظیم خانواده.

برنامه‌ریزی بهداشت و تنظیم خانواده.

ارزشیابی برنامه‌های بهداشت و تنظیم خانواده.

فهرست مطالب

<u>عنوان</u>	<u>صفحه</u>
مقدمه دکتر عبدالله جاسبی.....	۷
مقدمه مؤلفین.....	۹
مقدمه مؤلفین بر چاپ پانزدهم.....	۱۱
بخش اول - جمعیت‌شناسی.....	۱۳
فصل اول - مقدمات جمعیت‌شناسی.....	۱۵
فصل دوم - اپیدمیولوژی جمعیت و حرکات جمعیتی.....	۳۱
فصل سوم - شاخص‌های جمعیتی.....	۵۱
فصل چهارم - مشکلات ناشی از جمعیت زیاد.....	۶۷
فصل پنجم - سیر رشد جمعیت در جهان و ایران - سیاست‌گذاری‌های جمعیتی.....	۷۷
بخش دوم - تنظیم خانواده.....	۹۱
فصل اول - کلیات تنظیم خانواده.....	۹۳
فصل دوم - تاریخچه تنظیم خانواده در جهان و ایران.....	۹۹
فصل سوم - آناتومی و فیزیولوژی دستگاه تولیدمثل.....	۱۰۷
فصل چهارم - روش‌های پیشگیری از بارداری.....	۱۳۵

صفحه	عنوان
۱۸۹	فصل پنجم - تأثیر فاصله‌گذاری و اجرای تنظیم خانواده بر سلامت مادران و کودکان
۱۹۷	فصل ششم - نحوه ارتباط با مردم برای ارائه خدمات بهداشت و تنظیم خانواده - مشاوره تنظیم خانواده
۲۱۳	فصل هفتم - تأثیر آموزش در برنامه‌های تنظیم خانواده
۲۲۱	فصل هشتم - برنامه‌ریزی و ارزشیابی بهداشت و تنظیم خانواده
۲۳۶	منابع و مآخذ
۲۳۹	پیوست ۱- بیماریهای منتقله از راه جنسی (STD)، هپاتیت B و ایدز
۲۵۹	پیوست ۲- احکام بهداشت باروری و تنظیم خانواده
۲۶۹	پیوست ۳- انجمن تنظیم خانواده جمهوری اسلامی ایران
۲۷۹	پیوست ۴- مواد محرک از نوع آمفتامین (ATS) و اکستازی
۲۹۵	توضیح واژه‌ها

قابل توجه مدرسان گرامی

□ برای رشته‌های غیرپزشکی و مواردیکه این درس بصورت یک واحدی ارائه می‌شود، فصل سوم از بخش دوم «آناتومی و فیزیولوژی دستگاه تولید مثل» صرفاً برای مطالعه آورده شده است و در رابطه با سایر فصول، مدرسان گرامی می‌توانند از حجم مطالب آورده شده متناسب با رشته تحصیلی و در حد آموزش نکات اساسی بکااهد مشروط بر اینکه جامعیت سرفصل‌های تعیین شده، حفظ گردد.

□ پیوست (۱)، (۲)، (۳) و (۴) برای کلیه رشته‌ها فقط جهت مطالعه آورده شده است.

بسم الله الرحمن الرحيم

یکی از بزرگترین و پایه‌ای‌ترین مشکلات بشر در قرن حاضر افزایش بی‌رویه جمعیت می‌باشد. عدم هماهنگی رشد جمعیت، با توسعه و گسترش منابع موجود عاملی است که ذهن مدیران و سیاست‌گزاران را بخود معطوف ساخته است. از طرف دیگر رشد بسیار سریع جمعیت در دو دهه گذشته، کشور ما را با مشکلات جدی مواجه ساخت. هم اکنون درصد بالایی از جمعیت کشور را جوانان در سنین ازدواج تشکیل می‌دهند که خود عامل رشد بیشتر جمعیت خواهد بود. معضلات و مشکلات حاصل از چنین افزایشی بر هیچکس پوشیده نیست. لذا نسل جوان ایران در برنامه‌های آموزشی برای تحول بنیادین در نگرش عمومی جامعه و بحران جمعیت و مشکلات حاصل از آن محور اصلی را تشکیل می‌دهد.

برنامه‌های وسیعی در زمینه کنترل جمعیت در سالهای اخیر آغاز شده که تا حد زیادی از سرعت رشد جمعیت کاسته است. ولی بر طبق آنچه آمارها نشان می‌دهند هنوز هم شاهد درصد قابل ملاحظه‌ای از حاملگی ناخواسته بدلیل شکست در استفاده از روشهای پیشگیری و حتی مرگ زنان بدنبال سقط‌های غیر قانونی و مخفیانه هستیم. لذا ایجاد توانمندی برای مشارکت فعال و آگاهانه در زمینه کنترل جمعیت، یکی دیگر از اهداف آموزشی نسل جوان است که دستیابی به آن مستلزم

اجرای برنامه ریزی‌های آموزشی مناسب و دقیق می‌باشد. در رویارویی با این «معضل اجتماعی» که پیامد آن دامنگیر همه ما می‌گردد، مشارکت کلیه سازمان‌ها و نهادها ضروری است.

بدین لحاظ بدنبال توجه در خور و به موقعی که مجلس شورای اسلامی به الزامی نمودن واحد «جمعیت و تنظیم خانواده» در کلیه رشته‌های دانشگاهی نمود، وظیفه خطیر ارتقاء آگاهی دانشجویان - که سهم عمده‌ای از قشر جوان و در آستانه ازدواج جامعه را تشکیل می‌دهند - به عهده مراکز آموزش عالی گذاشته شده است. درسنامه جمعیت و تنظیم خانواده که بر مبنای سرفصلهای تعیین شده در پیوست ماده ۲ قانون تنظیم خانواده و جمعیت تهیه شده، می‌تواند به عنوان یک مرجع آموزشی برای تدریس این واحد درسی مورد استفاده قرار گیرد.

مطالعه کتاب موجود که توسط آقای دکتر خلیل علی محمد زاده و با همکاری یکی از مدرسان این رشته تألیف شده است و بیان ساده و رسای آن برای دانشجویان کلیه رشته‌ها مناسب می‌باشد را به کلیه دانشجویان عزیز توصیه می‌نمایم.

امید است با پیشرفت روشهای کنترل و تنظیم موالید و اصطلاح و توسعه راههای جدید و استفاده از بهترین و مؤثرترین شیوه‌ها، جامعه انسانی در ایران بتواند به تأمین شکل و محتوای صحیح زندگی و برخورداری از کلیه عوامل رفاه و آسایش متناسب با شأن انسان، دست یابد.

دکتر عبدالله جاسبی
ریس دانشگاه آزاد اسلامی

به نام خدا

بماند سالها این نظم و ترتیب
ز ما هر ذره خاک افتاده جایی
غرض نقشی است کز ما بازماند
که هستی را نمی‌بینم بقایی

هدف از اجرای برنامه‌های تنظیم خانواده، تأمین سلامت مادران و کودکان از یک طرف و ایجاد هماهنگی بین رشد جمعیت و ابزار و عوامل توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از سوی دیگر است که در نهایت تأمین عدالت اجتماعی را می‌سازد.

سالهاست که محققان و صاحب‌نظران جمعیت در اکثر کشورها زنگ خطر را برای پیشگیری از خطر انفجار جمعیت بصدا درآورده‌اند. در کشور ما نیز که یکی از پرزاد و ولدترین کشورهای دنیا بوده است با برنامه‌ریزی‌های بجا در چند سال اخیر و مشارکت سایر سازمانهای دولتی و غیر دولتی در کنار وزرات بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تا حد قابل ملاحظه‌ای از سرعت رشد جمعیت کاسته شده است. ولی مشکل اصلی در بحرانی است که در آینده‌ای نزدیک محتمل بنظر می‌رسد یعنی زمانی که کودکان حاصل از دوره پرزاد و ولد گذشته که اینک به سنین جوانی و ازدواج رسیده‌اند، با الگوی رشد فعلی به زاد و ولد ادامه بدهند...

لذا آموزش که یکی از پایه‌ای‌ترین و در عین حال مؤثرترین روشها برای ایجاد توانایی در این گروه در اتخاذ تصمیم آگاهانه و مسئولانه برای پیشگیری از بحران رشد جمعیت است، مورد توجه اصلی سیاست‌گذاران جمعیت قرار گرفت. الزامی نمودن واحد جمعیت و تنظیم خانواده در دانشگاهها برای

افزایش سطح آگاهی‌های عمومی دانشجویان که بخش قابل ملاحظه‌ای از جوانان را تشکیل می‌دهند نمونه‌ای از فعالیتهای مؤثر آموزشی می‌باشد.

تهیه درسنامه جمعیت و تنظیم خانواده که دربرگیرنده سرفصلهای آموزشی مصوب بوده و از طرفی به زبانی ساده و مناسب برای دانشجویان در کلیه رشته‌ها بخصوص رشته‌های غیر پزشکی نوشته شده، فعالیتی است که در راستای لزوم برنامه‌ریزی جامع و فراگیر برای آگاهی صحیح و هدفمند جوانان در رابطه با آموزش‌های مورد نیاز قبل از ازدواج و جلوگیری از بروز تبعات منفی به بهانه پاسخگویی به این ضرورت انکارناپذیر به انجام رسیده است.

در این کتاب سعی شده است با توضیح موارد ضروری، نگرش دانشجویان در زمینه جمعیت از دید فردی به یک دید عمومی و کلی تبدیل شده و به مشکلاتی که به دنبال افزایش بی‌رویه جمعیت گریبانگیر جامعه می‌گردد، پرداخته شود.

در بخش تنظیم خانواده، آموزش در مورد کلیه روشهای پیشگیری از بارداری پس از ایجاد زمینه‌ای از آناتومی و فیزیولوژی اندامهای تولید مثل با ذکر دقیق و در عین حال ساده مکانیسم این روشها که جوابگوی ذهن پویا و جوینده دانشجویان باشد، بیان شده است.

دستورالعمل‌های اداره کل جمعیت و تنظیم خانواده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی بعنوان یکی از مهمترین منابع این کتاب، نقش مهمی در آشنا سازی روشهای صحیح استفاده و جلوگیری از شکست در این امر را ایفا می‌کند.

طرح اهداف آموزشی در ابتدای هر فصل و خلاصه‌ای از مطالب مهم جهت مرور، در پایان هر فصل، به اساتید و دانشجویان در مرور مطلب کمک می‌کند. امیدواریم این نوشتار مورد توجه و استفاده دانشجویان قرار گرفته و خوانندگان محترم ما را از راهنمایی‌ها و ارشادات خود بی نصیب نفرمایند.

و من الله التوفیق

دکتر خلیل علی محمدزاده

دکتر زهرا فرزادی

مقدمه مؤلفین بر چاپ پانزدهم

به نام خدا

منت خدای را عزوجل که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت. خدای را سپاس می‌گوییم که به ما توفیق عنایت فرمود تا گامی هر چند ناچیز در عرصه آموزش و ارتقاء آگاهی علمی دانشجویان در زمینه بهداشت برداریم. استقبال چشمگیر دانشجویان و استادان محترم از این کتاب موجب آن شد که درسنامه جمعیت و تنظیم خانواده در هر چاپی تغییرات لازم را اعمال و از نقائص موجود پاکسازی شود.

اصلاح اشتباهات چاپی و افزودن واژه‌نامه جهت توضیح واژه‌ها و اصطلاحات پزشکی از جمله این موارد است. همچنین بنا بر ضرورت اطلاع‌رسانی در خصوص داروهای روان‌گردان و بیماری‌های منتقله از راه جنسی مانند «هیپاتیت B» و «ایدز» بخشهای جداگانه‌ای را در قالب پیوست به این امر اختصاص دادیم. هر چند که چنین مباحثی در سرفصل آموزشی این درس پیش‌بینی نشده است ولی ارتقاء آگاهی کلیه افراد جامعه بخصوص جوانان در این خصوص ضروری به نظر می‌رسد.

تهیه و تنظیم کتاب مجموعه‌ی سؤالات و خلاصه‌ی مطالب این کتاب گام دیگری است که برداشته شده و استفاده از آن پس از یکبار مرور کلی مطالب کتاب حاضر به منظور آمادگی برای آزمون این درس توصیه می‌شود.

در پایان از کلیه مدرسان محترم، استادان، دانشجویان و عزیزانی که بر ما منت گذاشته و پیشنهادات خود را ابراز نمودند، صمیمانه سپاسگزاریم و همچنان منتظر راهنمایی‌های شما عزیزان هستیم.

و من الله التوفیق

دکتر خلیل علی محمدزاده

دکتر زهرا فرزادی